

Виявлено, що у 20 – 21-річному віці гравці досягають модельного рівня спеціальної фізичної підготовленості футболістів професійних команд другої ліги першості України, що забезпечує ефективну реалізацію техніко-тактичного потенціалу впродовж ігрового часу змагальної діяльності, який виражається в підвищенні кількості і якості виконання технічних прийомів: короткі і середні передачі вперед – $166,5 \pm 6,8$ ($p > 0,05$), брак – $23,7 \pm 1,65$ % ($p > 0,05$); короткі і середні передачі назад і поперек – $139,1 \pm 7,21$ ($p < 0,05$), брак – $18,5 \pm 1,07$ % ($p < 0,01$); довгі передачі – $66,1 \pm 4,94$ ($p > 0,05$), брак – $34,9 \pm 2,85$ % ($p > 0,05$); обведення – $71,4 \pm 4,67$ ($p > 0,05$), брак – $32,3 \pm 1,28$ % ($p < 0,05$); відбори – $40 \pm 1,38$ ($p > 0,05$), брак – $23 \pm 0,69$ % ($p > 0,05$); перехвати – $131,6 \pm 5,11$ ($p > 0,05$), брак – $37,9 \pm 1,92$ % ($p > 0,05$); гра головою – $51 \pm 3,88$ ($p > 0,05$), брак – $43 \pm 1,54$ % ($p < 0,05$).

ЛІТЕРАТУРА

1. Байрачний О.В. Анализ соревновательной деятельности футболистов высокой квалификации с учетом игровых амплуа / О.В. Байрачный // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2008. – № 8. – С. 7 – 10.
2. Балан Б.А. Особливості відбору футболістів на етапі підготовки до вищих досягнень на основі тестування кандидатів до професійних команд / Б.А. Балан // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2012. – № 1. – С. 8 – 12.
3. Балан Б.А. Особливості управління підготовкою футболістів 17-21-річного віку в період переходу до професійних команд / Б.А. Балан // Молодь та олімпійський рух: Збірник тез доповідей VIII Міжнародної наукової конференції, 10-11 вересня 2015 року [Електронний ресурс]. – К. – С. 56 – 58.
4. Золотарев А. П. Структура и содержание многолетней подготовки спортивного резерва в футболе: автореф. дис. на соиск. уч. степ. докт. пед. наук: спец. 13.00.04 „Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры” / А. П. Золотарев. – Краснодар, 1997. – 50 с.
5. Костюкевич В. М. Контроль і аналіз змагальної діяльності в елітному футболі / В. М. Костюкевич // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. – Вип. 9. – Вінниця, 2010. – С. 80 – 88.
6. Лисенчук Г. А. Управление подготовкой футболистов: монография / Г.А. Лисенчук. — К.: Олимп. лит. – 2003. – 271 с.
7. Ніколаєнко В. В. Практичні аспекти вдосконалення тренувальної діяльності та системи проведення змагань на етапі підготовки до вищих досягнень у футболі / В. В. Ніколаєнко, Б. А. Балан // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2013. – № 2. – С. 23 – 27.
8. Николаенко В. В. Рациональная система многолетней подготовки футболистов к достижению высшего спортивного мастерства / В. В. Николаенко. – К.: Саммит-книга, 2014. – 336 с.
9. Перевозник В.І., Перцухов А.А. Дослідження рухової активності футболістів 17 – 19 років в умовах змагальної діяльності / В. І. Перевозник, А. А. Перцухов // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту». – 2010. – № 4. – С. 53 – 57.
10. Платонов В. Н. Периодизация спортивной тренировки. Общая теория и ее практическое применение / В. Н. Платонов. – К.: Олимп. лит., 2013. – 624 с.
11. Шамардін В. М. Технологія управління системою багаторічної підготовки футбольних команд вищої кваліфікації спорту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24. 00. 01 „Олімпійський та професійний спорт” / В. М. Шамардін. – Львів, 2013.–35 с.
12. Turpin V. Preparation et Entraînement du Footballeur / V. Turpin: Editions Amphora, 2002. – Tome 1. – 254 p.

Без'язичний Б. І.

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

РОЗРОБКА ДІАГНОСТИЧНОЇ ПРОГРАМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Розробка діагностичної програми дослідження етичної компетентності майбутніх учителів. У статті розкривається зміст діагностичної програми виявлення рівнів етичної компетентності майбутнього вчителя. Розглянуто особливості вимірювання сформованості компонентів етичної компетентності: професійно-мотиваційного, емоційно-чуттєвого, когнітивно-настановчого, операційно-поведінкового, рефлексивно-самотворчого. Автор зазначає, що наявність у структурі етичної компетентності майбутнього вчителя зазначених компонентів передбачає включення до комплексу діагностики відповідних груп методів, які б давали можливість отримати дані про рівень сформованості у студентів кожного з указаних компонентів і досліджуваної якості в цілому. Наголошується на тому, що окремі методи й діагностичні методики не є абсолютно надійними й вірогідними, тому в процесі експерименту доцільно використовувати комплекс діагностичних методик і процедур. Серед методів, що увійшли до «діагностичного пакету», такі найбільш поширені методи, як педагогічне спостереження, тестування й анкетування, а також методи експертних оцінок і незакінчених речень.

Ключові слова: діагностика, емпіричні методи дослідження, етична компетентність, майбутній учитель.

Без'язичний Б. І. Разработка диагностической программы исследования этической компетентности будущих учителей. В статье раскрывается содержание диагностической программы выявления уровней этической компетентности будущего учителя. Рассмотрены особенности измерения сформированности компонентов этической компетентности: профессионально-мотивационного, эмоционально-чувственного, когнитивно-установочного, операционно-поведенческого, рефлексивно-самотворческого. Автор отмечает, что наличие в структуре этической компетентности будущего учителя указанных компонентов предусматривает включение в комплекс диагностики соответствующих групп методов, которые бы давали возможность получить данные об уровне сформированности у

студентов каждого из указанных компонентов и исследуемого качества в целом. Подчеркивается, что отдельные методы и диагностические методики не являются абсолютно надежными и достоверными, поэтому в процессе эксперимента целесообразно использовать комплекс диагностических методик и процедур. Среди методов, которые вошли в «диагностический пакет», такие наиболее распространенные методы, как педагогическое наблюдение, тестирование и анкетирование, а также методы экспертных оценок и незаконченных предложений.

Ключевые слова: диагностика, эмпирические методы исследования, этическая компетентность, будущий учитель.

Bezyazychnyy V. I. Development of the diagnostic program of research of ethical competence of future teachers.

In article the contents of the diagnostic program of identification of levels of ethical competence of future teacher reveal. Features of measurement of formation of components of ethical competence are considered: professional and motivational, emotional and sensual, cognitive and adjusting, operational and behavioral, reflexive and self-creative. The author notes that existence in structure of ethical competence of future teacher of the specified components provides inclusion in a complex of diagnostics of the relevant groups of methods which would give the chance to obtain data on formation level at students of each of the specified components and the studied quality in general. It is emphasized that separate methods and diagnostic techniques aren't absolutely reliable and reliable therefore in the course of experiment it is expedient to use a complex of diagnostic techniques and procedures. Among methods which entered "a diagnostic package", such most widespread methods as pedagogical supervision, testing and questioning, and also methods of expert estimates and incomplete offers.

Key words: diagnostics, empirical methods of research, ethical competence, future teacher.

Постановка проблеми. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки зазначено, що розбудова національної системи освіти вимагає критичного осмислення досягнутого і зосередження зусиль та ресурсів на вирішенні найбільш гострих проблем, які стримують розвиток освітньої галузі, не дають можливості забезпечити нову якість освіти. Однією з таких проблем є відсутність цілісної системи виховання, фізичного, морального і духовного розвитку дітей та молоді. У світлі сучасних проблем освіти актуальності набуває проблема формування етичної компетентності майбутніх учителів. Адаптація суспільства ставить перед вчителем завдання бути не тільки носієм загальнолюдських цінностей, глибоких і різноманітних знань, а й прагнути до втілення в собі морального ідеалу, бути готовим до етично адекватної поведінки в ситуаціях етичних конфліктів і колізій. Якісна оцінка успішності формування етичної компетентності майбутніх учителів вимагає розробки діагностичної програми як системи засобів, процедур, методик і методів висвітлення обставин, умов та факторів перебігу досліджуваного процесу, установлення його ефективності та наслідків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволив виявити низку наукових праць, які можуть слугувати базою для розв'язання зазначеної проблеми. Так, способи управління й оптимізації навчального процесу, підходи до адекватного вимірювання та оцінки навчальних досягнень розглянуто в працях Ю. Бабанського, В. Беспалька, С. Гончаренка, В. Євдокимова, Т. Ільїної, І. Лернера, П. Підкасистого; функції педагогічної діагностики, комплексний підхід до діагностики розвитку пізнавальних здібностей висвітлено в працях Б. Бітінаса, О. Божович, М. Голубєва, К. Інгенкампа, О. Кочетова, І. Підласого.

Мета статті – розкриття змісту діагностичної програми виявлення рівнів етичної компетентності майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу. Рівні етичного розвитку студентів співвідносяться з технологічними етапами їх професійно-етичного просування, оскільки саме акцент на розвиток етичних знань майбутнього вчителя, його емоційної сфери, досвіду реальної поведінки відповідно до норм професійної етики, адекватної самооцінки, здатність до професійно-етичної рефлексії дають підстави для оцінювання ефективності реалізації системи формування етичної компетентності майбутнього вчителя. Діагностична програма виявлення рівнів етичної компетентності студентів включає три послідовні взаємопов'язані етапи здійснення діагностики.

Перший етап – самооцінка студентами власного рівня окремих компонентів етичної компетентності.

Другий етап – оцінка рівня сформованості окремих компонентів етичної компетентності педагогом-психологом. Обстеження треба вибудовувати таким чином, щоб інформація про рівень професійно-етичної свідомості, етичних відносин і почуттів, поведінкового аспекту етичної компетентності надходила до експериментатора як від педагогів-психологів, так і від самих студентів.

Третій етап діагностики – обстеження студентів експериментатором – передбачає подвійну мету: 1) виявлення рівнів етичної компетентності студентів; 2) створення диференційованих експериментальних груп студентів на основі результатів діагностики відповідно до визначених рівнів етичної компетентності майбутнього вчителя.

За допомогою емпіричних методів отримується матеріал (дані), потім через застосування теоретичних методів здійснюється його обробка (аналіз, синтез тощо). Насамперед це: спостереження за діями студентів у різних видах професійної підготовки, у повсякденній життєдіяльності за межами навчального закладу й у спеціально створених ситуаціях; вивчення документації та продуктів навчальної діяльності (творчих і наукових робіт, карт педагогічних спостережень, характеристик кураторів академічних груп, керівників гуртків тощо); застосування й аналіз ефективності спеціальних методик на аудиторних і позааудиторних заняттях зі студентами; педагогічний зріз-аналіз із використанням комплексу методик (анкетування, використання опитувальників, проєктивних методик та ін.). Сьогодні з метою діагностики в педагогіці поширюються кількісні методи дослідження, що передбачають представлення педагогічних явищ у спрощеному вигляді, що вможливує здійснення кількісних вимірювань. Процедура вимірювання – сукупність операцій, що дозволяє перейти від емпіричних референтів (завдань) до числових оцінок вимірюваних характеристик [8]. Вимірювання припускає проведення об'єктивного кількісного зіставлення оцінюваної властивості студента з деяким еталоном, прийнятим як одиниця виміру.

Як показує аналіз наукової літератури, найбільш поширеним є статистичний метод, якому притаманні такі методики: реєстрація – виявлення певної якості в явищах певного класу й підрахування кількості щодо наявності або відсутності цієї

якості; ранжування – розміщення зібраних даних у певній послідовності (зменшення або наростання показників), визначення місця в цьому ряду об'єктів, що вивчаються; шкалювання – присвоєння балів або інших цифрових показників досліджуванним характеристикам.

Шкала є числовою системою, у якій відношення між різними властивостями явищ, процесів, що вивчаються, переведені у властивості тієї або іншої множини, як правило – множини чисел. У сучасних дослідженнях використовують чотири основні види вимірвальних шкал: шкали відношень, інтервальні шкали, порядкові (рангові) шкали й номінальні шкали (шкали найменувань).

Найпотужнішою, на думку Д. Новікова [4], є шкала відношень, яка дає можливість оцінювати, у скільки разів один вимірюваний об'єкт більше (менше) іншого об'єкта, що приймається за еталон; має природний початок відліку, але не має природної одиниці вимірів. Шкалами відношень вимірюють майже всі фізичні величини. Проте нею не можна користуватися в соціальних вимірюваннях. Розглянемо особливості вимірювання сформованості компонентів етичної компетентності. За нашим визначенням, структура етичної компетентності включає професійно-мотиваційний, емоційно-чуттєвий, когнітивно-настановчий, операційно-поведінковий, рефлексивно-самотворчий компоненти.

Наявність у складі етичної компетентності зазначених компонентів передбачає включення до комплексу діагностики відповідних груп методів, які б давали можливість отримати дані про рівень сформованості у студентів кожного з указаних компонентів і досліджуваної якості в цілому. Окремі методи й діагностичні методики не є абсолютно надійними й вірогідними, тому в процесі експерименту доцільно використовувати комплекс діагностичних методик і процедур. Відповідно до рекомендацій учених щодо використання методів педагогічних досліджень і діагностики рівнів етичної компетентності студентів [5] на основі наявних діагностичних методик нами було розроблено «діагностичний пакет» для діагностики рівнів сформованості етичної компетентності майбутніх учителів. При цьому було враховано такі вимоги: забезпечення різноманітності методів дослідження (використання у вивченні професійно-етичного розвитку студентів різноманітних методів дослідження і психолого-педагогічних діагностичних методик); послідовність застосування емпіричних і теоретичних методів дослідження. Серед методів, що увійшли до «діагностичного пакету», відзначимо передусім такі найбільш поширені методи, як педагогічне спостереження, тестування й анкетування, а також методи експертних оцінок і незакінчених речень.

Метод спостереження як цілеспрямоване, планомірне та систематичне сприйняття проявів психолого-педагогічних процесів і явищ доцільно використовувати з метою вивчення особливостей виявлення студентами параметрів етичної компетентності в різних видах професійної підготовки. Цей метод вимагає дотримання певних умов: чіткого визначення мети спостереження; розробки програми спостереження; визначення критеріїв і показників досліджуваного об'єкта; об'єктивної фіксації спостережуваного, що потребує ведення запису спостережень; дотримання принципу систематичності тощо [5]. У процесі дослідження для отримання достовірних фактів використовували різні види спостереження: безпосереднє й опосередковане; відкрите та приховане; суцільне й вибіркове; довгострокове й короткострокове; контрольоване й неконтрольоване; систематичне й фрагментарне. Здійснення довгострокового систематичного контрольованого спостереження, яке характеризується регулярністю фіксації досліджуваних процесів упродовж тривалого часу, а також реєстрацією отриманих результатів за заздалегідь розробленою процедурою, виявилось найбільш ефективним, адже дало можливість зібрати об'єктивні дані щодо рівнів сформованості етичної компетентності студентів, валідності, надійності, об'єктивності та раціональної організації.

Спостереження використовувалося нами для досягнення різноманітних цілей. Зокрема воно стало для нас джерелом інформації під час перевірки експериментальних матеріалів, отриманих за допомогою інших методів дослідно-експериментальної роботи, збору даних про рівень сформованості окремих компонентів етичної компетентності студентів. При цьому програма спостережень складалася таким чином, щоб забезпечити можливість здійснення всіх необхідних вимірювань та оптимальну організацію роботи. Під час організації спостереження керувалися принципами системності й систематичності, що забезпечує інтегровану й регулярну фіксацію й етичну оцінку дій, поведінки суб'єктів педагогічного процесу в різних ситуаціях у різних видах діяльності студентів, а також дотримувалися вимог валідності, надійності, об'єктивності та раціональної організації.

Отже, спостереження як один із методів педагогічного моніторингу застосовувалося нами в сукупності з іншими методами.

Поширеним і досить ефективним діагностичним методом є тестування, яке застосовується для вимірювання рівня розвитку певної психологічної чи дидактичної властивості особистості. Зазначений вимірвальний інструмент складається з двох елементів: тесту й шкали для фіксації результатів виміру. Під тестом зазвичай розуміється досить коротке, жорстко стандартизоване випробування, яке дає можливість кількісно виразити результат і здійснити його математичну обробку. Педагогічний тест як інструмент, що складається з кваліметрично вивіреної системи тестових завдань, стандартизованої процедури проведення й заздалегідь спроектованої технології обробки й аналізу результатів, призначений для виміру якостей і властивостей особистості, зміна яких можлива в процесі систематичного навчання [3]. Однією з найсуттєвіших ознак тестування є його належність до стандартизованих вимірювань, тобто вимірювань, що здійснюються за умов стандартизації процедури його проведення й оцінювання. Остання виявляється можливою в разі виконання такої низки вимог [2; 6]:

1. *Вимоги об'єктивності.* Тестування вважається об'єктивним, якщо вдається подолати вплив суб'єктивних факторів на його результати. Це забезпечується завдяки створенню однакових умов проведення тестування для всіх його учасників, а також нормуванню процесу інтерпретації результатів тестових випробувань. Тому тест поряд із тестовими завданнями має містити ключ – правила тлумачення отриманих тестових даних.

2. *Вимоги валідності.* Комплексною характеристикою, що визначає придатність тесту для вимірювання саме тієї властивості, яку прагнуть виміряти, є його валідність. Відповідно до вимоги валідності тест необхідно скласти таким чином, щоб забезпечити його внутрішню погодженість, спрямованість усіх його завдань на вимірювання передбаченої якості. Валідність тесту визначається шляхом обчислення коефіцієнта кореляції між результатами, отриманими при його використанні та при застосуванні інших, уже визнаних валідними, тестів. Якщо коефіцієнт кореляції виявляється більшим,

ніж 0,6, тест вважається валідним.

3. *Вимоги надійності.* Надійність тестування як узгодженості результатів первинного та повторного тестування тих самих людей визначається за допомогою коефіцієнта кореляції між результатами первинного й повторного тестування його учасників, що відбуваються за однакових умов. Із метою підвищення надійності тестових вимірювань створюються «батареї тестів», тобто сукупності тестів одного й того ж спрямування.

4. *Вимоги врахування статистичних помилок.* Тестування дає можливість отримати результати лише з деякою обмеженою точністю, яка обчислюється за допомогою методів математичної статистики. Це уможлиблює кількісне визначення ступеня точності та врахування його при аналізі отриманих результатів.

Одним із випробуваних методів дослідження, що застосовувався в експерименті, є анкетування, під яким розуміють метод збору матеріалу за допомогою спеціально розроблених опитувальників, що називаються анкетами. Анкетування передбачає ширі відповіді на запитання. Цінність анкетування для педагогічного дослідження полягає в можливості швидкого опитування учнів, а також можливості автоматизованої обробки результатів. У літературних джерелах відзначається, що в педагогічних дослідженнях використовуються різні види анкет: відкриті, що вимагають самостійного конструювання відповіді; закриті, які передбачають вибір однієї з готових відповідей; іменні, що вимагають указати прізвище досліджуваного. Змішані анкети містять елементи обох попередніх. У них частина відповідей пропонується на вибір, але водночас залишаються вільні рядки з пропозицією сформулювати відповідь, що виходить за межі запропонованих запитань. У педагогіці І. Підласий відмічає наявність так званих «полярних» анкет, що вимагають оцінки в балах. Найчастіше застосовують п'ятибальну шкалу оцінювання [6]. За допомогою методу анкетування здійснювалася перевірка рівня сформованості когнітивно-настановчого компонента етичної компетентності. Анкети містять необхідний етичний тезаурус студентів, який має бути сформований у процесі навчання гуманітарних предметів: етичні поняття, моральні цінності, моральні відносини, моральні принципи й правила, уявлення про моральний вибір.

Для діагностики пріоритетних професійно-етичних цінностей студентів скористалися адаптованим і модифікованим варіантом методики американського психолога М. Рокича, яка дає можливість вивчити особливості орієнтації людини за допомогою виявлення ступеня сформованості ієрархічної структури ціннісних орієнтацій (їх спрямованості). Опитування проводиться відповідно до загальноприйнятої класифікації цінностей: термінальні цінності (або цінності-цілі) та інструментальні цінності (або цінності-засоби). Термінальні цінності (цінності-цілі), за М. Рокичем, визначаються як переконання людини в тому, що кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути. Термінальні цінності визначають для людини сенс її життя, указують, що саме для неї особливо важливе й значуще, відображають довгочасну життєву перспективу, те, до чого вона прагне сьогодні та в майбутньому. Інструментальні (цінності-засоби) визначаються як переконання людини в тому, що певний спосіб дій або властивість особистості є переважними в будь-якій ситуації. Цінності підрозділяються на групи: етичні, цінності спілкування, цінності справи; індивідуалістичні, конформістські, альтруїстичні; самоствердження, прийняття інших людей та ін. [10, с. 3-5].

Аналіз пріоритетів студентів у професійній підготовці й у житті щодо термінальних та інструментальних цінностей було здійснено методом ранжування. Щоб з'ясувати місце моральних пріоритетів серед інших, майбутнім учителям було запропоновано два списки цінностей (по 18 найменувань у кожному). Спочатку студентам пропонували набір термінальних, а потім інструментальних цінностей. Завдання респондентів полягало в ранжуванні в порядку їх особистої значущості для кожного з них, тобто присвоєнні представленим цінностям рангових позицій. Отримані дані дали можливість скласти певне уявлення про характер професійно-етичних ціннісних орієнтацій майбутніх учителів.

Для отримання об'єктивних даних щодо динаміки рівня сформованості етичної компетентності студентів, крім зазначених методів науково-педагогічного дослідження, була застосована сукупність додаткових діагностичних методик і процедур, які включали, зокрема, адаптовану методику «Аналіз власних обмежень» М. Вудкока й Д. Френсиса; методику «Стратегії поведінки людини в конфлікті» К. Томаса; методику виміру самоактуалізації особистості (САТ) у модифікації Л. Гозмана, М. Кроза.

Важливим компонентом етичної компетентності вчителя є емоційно-чуттєвий, що включає моральні почуття. У контексті дослідження нас цікавлять такі фундаментальні елементи емоційної сфери людини, які впливають на перебіг спілкування й взаємодії людей (почуття поваги, співчуття, милосердя та ін.). У зв'язку з вищезазначеним наступна група методів діагностики спрямована на визначення рівня професійно-етичних ставлень особистості (до інших людей, до світу) та емоцій і почуттів, що їх супроводжують. З метою діагностування етичності поведінки та рівня емпатійних тенденцій у поведінці учнів використовувалися проєктивні методики, зокрема «метод незакінчених речень».

Проєктивний метод як метод дослідження особистості заснований на виявленні проєкцій у даних експерименту з подальшою їх інтерпретацією. Цей метод характеризується створенням експериментальної ситуації, що допускає множинність можливих інтерпретацій при сприйнятті її випробовуваними. За кожною такою інтерпретацією вимальовується унікальна система особистісних сенсів і особливостей когнітивного стилю суб'єкта. Проєктивна методика заснована на принципі психологічної проєкції – приписуванні іншому власних почуттів, переживань, мотивів, бажань. Респондент, описуючи об'єкт не прямо, а побічно, за допомогою проєктивної ситуації висловлює своє глибинне, неусвідомлюване ним ставлення.

Для визначення рівнів сформованості моральних почуттів у студентів застосовувалась адаптована методика «Дослідження рівня емпатійних тенденцій» І. Юсупова [9]. Для виявлення рівня професійно-етичного мислення студентам пропонували завдання, які вимагали створення етичного (оцінного) судження. В адаптованій методиці «Діагностика етики поведінки» студентам пропонувалися п'ять незакінчених речень, які респонденти повинні були дописати, як вони це розуміють, і таких, які відповідають реальній поведінці студентів.

Операційно-поведінковий компонент етичної компетентності майбутнього вчителя передбачає наявність умінь застосування засвоєних етичних знань у відносинах, спілкуванні, діяльності. Діагностика поведінки студентів відповідно до норм професійної етики потребує здійснення довгострокового систематичного спостереження. У процесі застосування моральних норм у поведінці відбувається формування моральних якостей. Для вибору методів діагностики поведінки

особистості важливо знати, що сформовані елементи моральної свідомості впливають на результати поведінки людини. Важливо дібрати такі методи діагностики, які не лише діагностують рівень розвитку окремих компонентів, а й їх узгодження між собою. Треба виявити здатність студентів ставити перед собою моральні питання, прагнення реалізувати свої персональні професійні цінності, здійснювати професійно-етичну рефлексію. Із цією метою було застосовано опитувальник А. Шострома «Особистість, що самоактуалізується», яка включає 13 шкал, яким відповідають певні запитання. Із-поміж запитань було відібрано лише ті, які відповідають потребам нашого дослідження (за шкалами: «Ціннісні орієнтації», «Підтримка», «Самоприйняття», «Синергійність» тощо) [7, с. 201].

Методику «Аналіз власних обмежень» [1] використовували для оцінки студентами власних обмежень (перешкод), які заважають дотриманню професійно-етичних норм у діяльності й поведінці. З урахуванням предмета нашого дослідження ми виділили сім груп таких обмежень: 1) невміння управляти собою (нездатність повною мірою використовувати свій час, енергію, уміння; нездатність протидіяти стресам сучасного життя), 2) невизначені особисті цінності (відсутність чіткого розуміння власних життєвих і професійних цінностей; наявність цінностей, які не відповідають сучасним вимогам до вчителя); 3) невизначені особисті цілі (відсутність ясності про цілі власного особистого й професійного становлення; наявність цілей, які не відповідають сучасним вимогам до вчителя фізичної культури); 4) відсутність прагнення до саморозвитку (відсутність налаштованості й сприйнятливості до нових ситуацій і можливостей для професійного самовдосконалення); 5) недостатність навичок вирішувати проблеми (відсутність стратегії, необхідної для прийняття рішення, здатності розв'язувати сучасні проблеми, а також впевненості для доведення справи до кінця); 6) недостатність творчого підходу (відсутність здатності генерувати нові ідеї; невміння використовувати нові ідеї); 7) невміння впливати на людей (нерозвинені здібності й уміння емпатії, перцепції, емоційно впливати на людей, відстоювати свою позицію в спілкуванні).

ВИСНОВКИ. Реалізація діагностичної програми виявлення рівнів етичної компетентності майбутніх учителів на різних етапах дослідження дозволила отримати об'єктивну оцінку етичних знань, умінь застосовувати ці знання в діяльності й спілкуванні, моральних цінностей, етичних суджень, оцінок і самооцінок, моральних почуттів студента, а також виділити, вивчити, передбачити нові проблеми й тенденції у формуванні досліджуваної якості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вудкок М. Раскрепощенный менеджер / М. Вудкок, Д. Френсис. – М., 1991. – 320 с.
2. Євдокимов В. Педагогічний експеримент : навч. посіб. [для студентів педагогічних ВНЗ] / В. Євдокимов, Т. Агапова, І. Гавриш, Т. Олійник. – Х. : ОВС, 2001. – 148 с.
3. Майоров А. Н. Теория и практика создания тестов для системы образования / А. Н. Майоров. – М. : Интеллект-центр. 2002. – 296 с.
4. Новиков Д. А. Статистические методы в педагогических исследованиях / Д. А. Новиков. – М. : МЗ-Пресс, 2004. – 160 с.
5. Образцов Л. И. Методы и методология психолого-педагогического исследования / Л. И. Образцов. – СПб. : Питер, 2004. – 268 с.
6. Подласый И. П. Педагогика: 100 вопросов – 100 ответов : учеб. пособие [для вузов] / И. П. Подласый. – М. : Владос-Пресс, 2004. – 368 с.
7. Семиченко В. А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека: Модульный курс психологии. Модуль «Направленность» : лекции, практические занятия, задания для самостоятельной работы [для преподавателей и студентов] / В. А. Семиченко ; Центральный ин-т последипломного пед. образования. – К. : Милениум, 2004. – 520 с.
8. Чельшкова М. Б. Теория и практика конструирования педагогических тестов : учеб. пособие / М. Б. Чельшкова. – М. : Логос, 2002. – 432 с.
9. Юсупов И. М. Исследование уровня эмпатийных тенденций [Электронный ресурс] / И. М. Юсупов. – Режим доступа : http://www.psy-files.ru/2006/11/28/issledovanie_urovnja_jempatijnykh_tendencij.html.
10. Rokeach M. The nature of human values / M. Rokeach. – New York, 1973. – P. 3–5.

Білоус Т.Л.

Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ДО РОБОТИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

В статті наведені дані, що гарантують професійне спрямування фізичної підготовки майбутніх працівників органів внутрішніх справ до роботи в екстремальних умовах. *Ціль: виявити ефективність різних способів забезпечення професійного спрямування фізичної підготовки майбутніх працівників органів внутрішніх справ до роботи в екстремальних умовах. Матеріал: в дослідженні приймали 87 студентів 2 курсу Сумської філії ХНУВС, результати опитування, анкетування. Результати: встановлено, що педагогічний експеримент довів ефективність різних способів забезпечення професійної спрямованості фізичної підготовки, показано варіативність впливу різних шляхів забезпечення цієї готовності. Висновки: професійна спрямованість процесу фізичної підготовки майбутніх працівників ОВС до роботи в екстремальних умовах можливе в таких варіантах: 1. нових спецкурсів при застосуванні активних і професійних методів навчання; 2. нових модулів дисциплін, робочих програмах окремих навчальних дисциплін при застосуванні активних і професійних методів навчання; 3. виховній і позааудиторній роботі.*

Ключові слова: фізична підготовка, професійна готовність, професійна спрямованість, екстремальні умови, майбутні працівники ОВС.

Белоус Т.Л. Обеспечение профессионального направления физической подготовки будущих работников органов внутренних дел к работе в экстремальных условиях. Цель: обнаружить эффективность различных